

Resûlî'ye ait eserin neşridir. 13. *Şemsü'l-'ulûm ve devâ'ü kelâmî'l-'Arab mine'l-külûm* (I-II, Leiden 1951-1953). Neşvân el-Himyerî'nin eserin kısmî neşridir. Zetterstéen ayrıca, İsveçli müsteşrik Herman Napoleon Almkvist'in *Nubische Studien Sudan 1877-78* adlı eserini (Uppsala 1911) ve Carlo de Landberg'in *Glossaire de la langue des bédouins Anazah* isimli kitabının ikinci cildiyle (Uppsala 1940) *Glossaire Datinois* adlı eserinin III. cildini (Leiden 1942) müelliflerinin ölümünden sonra yayımlamıştır.

C) Katalog Çalışmaları. 1. *Die Arabischen Persischen und Türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala* (I-II, Uppsala 1930-1935). Zetterstéen, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ve İsveçli müsteşrik C. J. Tornberg tarafından 1849'da Latince olarak katalogu yayımlanan Arapça, Farsça ve Türkçe toplam 512 yazmayı, kütüphaneye sonradan gelen 110 yazma ile birlikte yeniden kataloglayarak yayımlamıştır. Eserin ilk cildini Tornberg'in katalogunun bazı ilâvelerle Latince'den Almanca'ya tercümesi, II. cildini ise diğer yazmalar teşkil etmektedir. 2. *Verzeichnis der hebräischen und aramäischen Handschriften der Königlichen Universitätsbibliothek zu Uppsala* (Lund 1900). Zetterstéen bunların yanı sıra Arap dili ve edebiyatı (*Le monde oriental*, XI [1917], s. 224; XIV [1920], s. 1-106; XIX [1925], s. 1-186; J. D. Pearson, *Index Islamicus: 1906-1955*, nr. 22759, 23479, 23626, 23846, 24555), Fars dili ve edebiyatı (J. D. Pearson, *Index Islamicus: 1906-1955*, nr. 24249, 24550, 24708), Türkçe ve Farsça arşiv belgeleriyle ilgili çok sayıda makale neşretmiştir. Ayrıca *Encyclopaedia of Islam*'ın ilk baskısında pek çok maddesi çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 308-309; Zirikli, *el-A'îlâm*, VI, 64-65; J. D. Pearson, *Index Islamicus: 1906-1955*, London 1958, s. 895; *el-Müntekâ min dirâsati'l-müsteşrikin: Dirâsât muhtelifa fi's-sekâfeti'l-'Arabiyye* (haz. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1976, I, 75-85; Ebû'l-Kâsim-ı Şehâb, *Ferheng-i Hâverşinâsân*, Tahrân 2536/1977, s. 357; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, III, 28-30; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 223-224; Abdülhamid Sâlih Hamdân, *Tabakâtü'l-müsteşrikin*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mektebetü Medbûlî), s. 144-145; W. Behn, *Index Islamicus: 1665-1905*, Millersville 1989, s. 748, 869; a.mlf., *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden 2004, III, 691; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik*

und Islamkunde (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVIII, 587-588; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşrikin*, Beyrut 1325/2004, s. 438-439; A. S. Roald, *New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts*, Leiden 2004, s. 162, 165, 166, 168, 359; S. Kahle, "Les études arabes en Suède", *JTS*, XVIII (1994), s. 121-136; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, III, 256.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

ez-ZEVÂCİR an İKTİRÂFİ'L-KEBÂİR

(الزواجر عن اقتراف الكبائر)

İbn Hacer el-Heytemî'nin

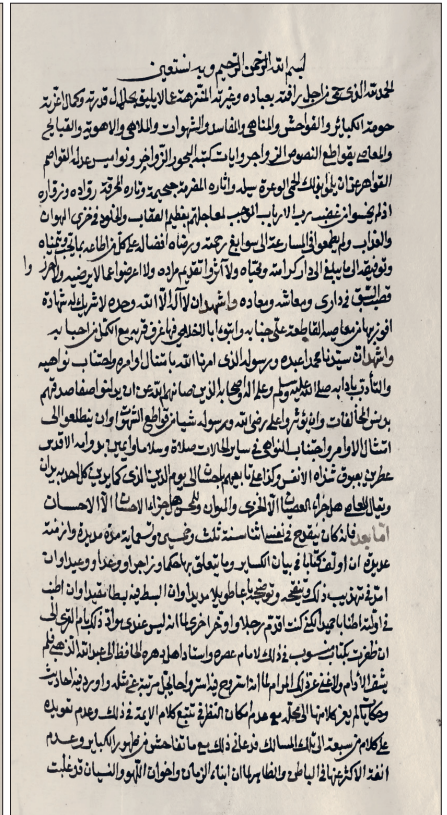
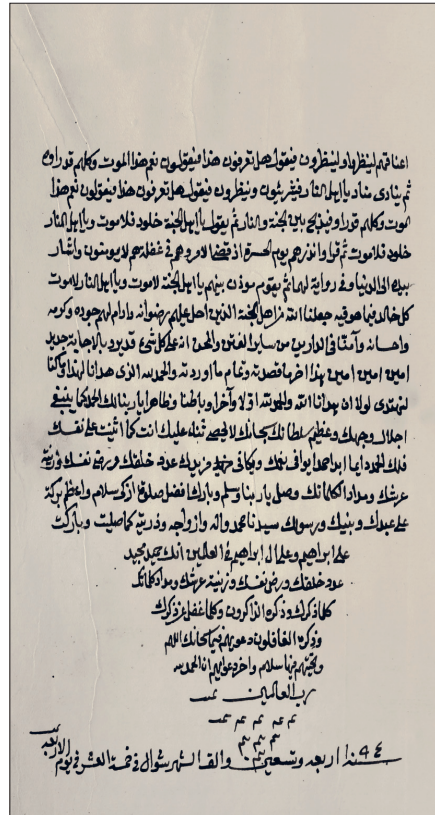
(ö. 974/1567)

büyük günahlara dair eseri.

İbn Hacer eserin başında 953 (1546) yılında büyük günahlara dair tatminkâr bir eser yazmayı düşündüğünü, fakat o dönemde bulunduğu Mekke'de yeterli kaynaklara ulaşamadığını, Zehebî'ye ait bir kitap eline geçmişse de bunu, muhtevası ve yapılan nakillerin kaynaklarının gösterilmesi açısından yeterli görmediğini kaydederek. Bununla birlikte insanların umursa-

madan günaha daldıklarını görerek eserini kaleme almaya başladığını belirtir ve planını da burada verir. *ez-Zevâcîr*'in içeriğini bir mukaddime, iki bölüm ve bir hâtime çerçevesinde incelemek mümkündür. Oldukça uzun tutulan mukaddimede kebîrenin tarifine, bir günahı hangi vasıfların kebîre sınıfına soktuğuna, kebîrenin sayısı ve kebîreden kaçınmanın yollarına dair birçok görüş zikredilmiştir. Eserin birinci bölümü zihin ve gönül yoluyla işlenen, inanca ve güzel ahlâka zarar veren gizli (bâtînî) kebîreler hakkındadır. Altmış altı kebîreden oluşan bu bölüm "şirk-i ekber" (Allah'a zâtında ve sıfatlarında ortak koşma) ve "şirk-i asgar"la (riyâ) başlamakta; gazap, kin, haset, kibir, hıyanet ve nifak gibi günahların anlatımıyla devam etmekte, kendisinden korkulan bir insan olma, altın ve gümüş paraları kırıp bozma, sahte para basıp tedavüle sürme gibi günahlarla sona ermektedir. Kitabın asıl kısmının beşte dördünü meydana getiren ikinci bölüm fiil halindeki açık (zâhirî) kebîrelere tahsis edilmiştir "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayan bu bölüm salât, zekât, sıyâm,

ez-Zevâcîr 'an iktirâfi'l-kebâ'ir adlı eserin ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2414)

i'tikâf, hac, udhiyye, sayd ve zebâih, akıka, et'ime, bey', nikâh, iddet, nafakât, cinâyât, ridde, hudûd, cihad, ey mân, şehâdât, deâvî ve ırtk olmak üzere yirmi ikinci kitapta sona ermektedir. Eserin yine uzun sayılan hâtimesinde tövbenin fazileti, kıyamet gününde yeniden dirilme, hesaba çekilme ve sıratın geçiş, cehennem ve cehennem azabı, cennet ve nimetleri gibi konular işlenmektedir.

ez-Zevâcır günahlarla ilgili hadis rivayetlerini, sahâbî, tâbiîn ve ardından gelen âlim, zâhid, sûfî ve hakîm gibi şahsiyetlerin görüşlerinin birçoğunu içermesi bakımından zengin bir muhtevaya sahiptir. Ancak müellif, naklettiği hadislerin kaynaklarına ve zaman zaman sıhhatlerine işaret etmekle birlikte zayıf rivayetlere de yer vermiş, hadis dışında kalan nakilleri değerlendirmeden kaydetmiştir. Eserde yer alan konulara sistematik yaklaşım çok zayıftır. Müellif, 500'e yaklaşan günah çeşitlerini sıralarken -küfür ve şirk hariç- mükellefi âdetâ dinî değerleri aşığılayan bir kişi olarak kabul etmektedir. Ayrıca büyük günahların beşte dördü zihnin ve kalbin değil fiilin ürünü olan günahlardır. Fiiller içten ve dıştan gelen birçok dürtünün etkisiyle meydana gelmekte ve bunlar için verilecek hükümlerde etkenlerin de hesaba katılması gerekmektedir. Öyle anlaşıyor ki İbn Hacer, eserinde ilmi bir hedef belirlemekten ziyade müslümanları günahlardan sakındırmayı esas alan, uyarı ve eğitime yönelik bir amaç benimsemiştir. Nitekim kitabın giriş kısmında da buna işaret etmektedir.

Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserin (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 730; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2414; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 332; TSMK, Revan Köşkü, nr. 374) birçok baskısı yapılmıştır (I-II, Bulak 1284; Kahire 1292, 1310, 1322, 1325, 1331, 1356, 1370, 1390, 1980; nşr. Ahmed Abdüssâfi, Beyrut 1977, 1407/1987, 1408/1988; *el-lâm bi-kavâ'idî'l-İslâm ve Keffü'r-re'â' 'an muharremâtî'l-lehv ve's-semâ' ile birlikte*, Kahire 1328; *Tahtîrû'l-cenân ile birlikte*, Kahire 1370/1951; nşr. M. Mahmûd Abdülâzîz v.dğr., *el-lâm bi-kavâ'idî'l-İslâm*'la birlikte, Kahire 1414/1994). Abdullah b. Muhammed el-Beytûşî ez-Zevâcır'ı *Hadîkatü's-serâ'ir fi nazmî'l-kebâ'ir* adıyla 720 beyitte nazma çekmiş, bunu da *Tarîkatü'l-beşâ'ir ilâ Hadîkatî's-serâ'ir* adıyla şerhetmiştir. Muhammed b. Ali el-Beyrûtî'nin *Kenzü'n-nâzır*, Abdullah b. Ahmed el-Mevsılî'nin *Żevâhirü'z-Zevâ-*

cir ve Muhammed Osman el-Huş'ın *Ke-bâ'irü'z-zünûb* (Kahire 1985) adıyla ihtisar ettiği eser Ahmed Serdaroğlu ve Lütfi Şentürk tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*İslâm'da Helâller ve Haramlar: Büyük Günahlar*, İstanbul 1981, 1986, 1990). Süleyman Fâzıl Efendi *Muntehab min Kitâbi'z-Zevâcır 'an iktirâfî'l-kebâ'ir* adıyla bir risâle yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 1523/2, vr. 23-28).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcır 'an iktirâfî'l-kebâ'ir*, Kahire 1390/1970; *Kesfû'z-zunûn*, II, 956; Brockelmann, *GAL*, II, 509; *Suppl.*, II, 527; *İzâhu'l-meknûn*, I, 614; Cengiz Kallek, "İbn Hacer el-Heytemî", *DİA*, XIX, 532.

BEKİR TOPALOĞLU

ZEVÂİD

(الزوائد)

Eşyada sonradan hâsıl olan fazlalık, semere ve değer artışı anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "artmak, çoğalmak" anlamındaki *zeyd* kökünden türeyen *zâid* (artık, fazlalık) kelimesinin müennesi *zâidenin* çoğulu olan *zevâid* fıkıh terimi olarak eşyada sonradan ortaya çıkan fazlalık, semere ve değer artışını ifade eder. *Zevâid* yerine aynı kökten *ziyâde* kelimesi de kullanılır. Borç ilişkisinde borca konu maldaki artışın ne zaman meydana geldiği ve mahiyeti tarafların hak ve sorumluluklarını yakından ilgilendirdiği için fıkıhta üzerinde durulmuş ve mezhep doktrinlerinde ayrıntılı hükümler geliştirilmiştir. Fıkıhta *zevâid* asılla ilişkisine göre iki kısma ayrılır. 1. Muttasıl *zevâid*. Aslına bitişik olan artıştır, aslından doğan ve aslından doğmayan şeklinde ikiye ayrılır. Hayvanın semizleşmesinden ve büyümesinden doğan fazlalık birinciye, arsa üzerinde yetişen ağaç ve yapılan bina yahut boya gibi bir şeye bitişik olup ondan doğmamış olan fazlalık ikinciye örnek verilebilir. 2. Munfasıl *zevâid*. Aslına bitişik olmayan artıştır, bu da aslından doğan ve aslından doğmayan diye ikiye ayrılır. Hayvanın yavrusu ve yünü, ağacın meyvesi gibi bir şeyden meydana gelen ve ondan ayrılabilen fazlalık birincisine, bina ve hayvanın kirası gibi bir şeyden meydana gelmekle beraber ondan ayrı olan *zevâid* ikinciye örnektir. Diğer bir açıdan *zevâid* üçe ayrılır. 1. Müttemeyyiz *zevâid*. Arsaya dikilen ağaç gibi aslından ayırt edilebilen *zevâid* bu türdendir. 2. Gayri müttemeyyiz *zevâid*. Farklı kişilere ait buğdayların karışması sebebiyle meydana ge-

len ve aslından ayırt edilemeyen *zevâid*dir. 3. Sıfattan ziyade. Buğdayın öğütülerek un haline getirilmesi gibi bir şeyin sıfatındaki değişiklik sebebiyle meydana gelen artıştır.

Hanefiler'e göre aslından doğan muttasıl *zevâid* ayıplı malın geri verilmesine engel değildir; müşteri isterse malı geri vermeyip değer farkını talep eder. Aslından doğmayan muttasıl *zevâid* ise malın geri verilmesine engeldir. Aslından doğan munfasıl *zevâid* kabzdan önce malın geri verilmesine mani değildir, kabzdan sonra manidir. Aslından doğmayan munfasıl *zevâid* de malın geri verilmesine mani değildir. Mâlikîler'e göre ayıplı malın geri verilmesi halinde muttasıl *zevâid*in kazandığı değer artışı oranında müşteri malda satıcıya ortak sayılır; dilerse malı elinde tutup ayıbın getirdiği noksanı satıcıdan talep eder. Munfasıl *zevâid*de ise müşteri satıcıya ortak olmaz. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre mebi' ve semende meydana gelen muttasıl *zevâid* bunların geri verilmesi durumunda asla tâbidir. Çünkü muttasıl *zevâid*in asıldan ayrılması ve asıl onusuz geri verilmesi mümkün değildir. Munfasıl *zevâid* mebi'de ise müşterinin, semende ise satıcının ve ayıplı çıkması halinde mebi' ya da semenin geri verilmesine engel değildir.

Zevâid şü'fa hakkına konu olan (meşfû) akarda meydana geldiğinde bu fazlalığın kime ait olacağı da fakihler arasında tartışılmıştır. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre müşterinin elindeyken meşfû malda meydana gelen, ağacın büyümesi gibi muttasıl ve gayri müttemeyyiz fazlalık şefia aitken galle, kira ve meyve gibi munfasıl ve müttemeyyiz fazlalık müşteriye aittir. Hanefîler'e göre şart koşulduğu takdirde meyve şefia, şart koşulmazsa müşteriye ait olur. Mâlikîler'e göre ise galle vb. fazlalıklar müşteriye aittir. Rehinde meydana gelen fazlalığa gelince Hanefîler'e göre kazanç gibi asıldan doğmayan bir fazlalık ise rehin hükmüne dahil sayılmaz; hayvanın yavrusu, yünü ve ağacın meyvesi gibi asıldan doğan fazlalık ise asılla birlikte rehin hükmüne dahil edilir. Mâlikîler'e göre mürtehin şart koşmadıkça galle, hayvanın sütü ve arının balı gibi fazlalıklar rehin hükmüne dahil olmaz. Şâfiîler'e göre ağacın büyümesi gibi muttasıl fazlalık rehine dahil sayılırken meyve gibi munfasıl fazlalık rehine dahil sayılmaz. Hanbelîler'e göre ister muttasıl ister munfasıl olsun fazlalık rehine dahil edilir. Benzeri bir tartışma hibe edilen malda meydana gelen artışın hibeden rücu'a engel olup olmadığıyla ilgili-